

значення “письмова чи усна розповідь, передача яких-небудь фактів, матеріалів”. Проте, якщо для іменника *виклад* – це головне значення, то в семантичній структурі іменника *викладання* воно є вторинним.

Співвідношення може існувати й між паралельними утвореннями, одне з яких є однозначним, а інше – полісемічним, як-от у варіантній парі *косіння* – *косовиця*. Слово *косіння* має значення “процес зрізання та збирання трави, збіжжя”, лексема ж *косовиця* є багатозначною: 1) “косіння та збирання трави, збіжжя”; 2) “час, коли косять та збирають траву”. Спільне для співвідносних утворень значення в полісемічному слові може бути головним, так і похідним.

Отже, девербативні іменники, зберігаючи значення твірного дієслова, можуть відрізнятися як частотою вживання, сферою використання, так і семантичною структурою.

Література

Городенська 2000: Городенська, К. Г. Синтаксичні засади категорійного словотвору [Текст] / К. Г. Городенська // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту. Серія: Філологія. – 2000. – С. 130-136.

Горпинич 1999: Горпинич, В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: Навч. посібник для студентів філол. спец. вищих закладів освіти [Текст] / В. О. Горпинич. – К.: Вища школа, 1999. – 208 с.

Грещук 1977: Грещук, В. В. Спільнокореневі іменники на *-ість*, *-ота*, *-ина*, *-изна* у сучасній українській мові [Текст] / В. В. Грещук // Мовознавство. – 1977. – №2. – С.27-32.

Кияк 1993: Кияк, Т.Р. Прагматичні аспекти стандартизації української термінології [Текст] / Т. Р. Кияк // Мовознавство. – 1993. – №1. – С. 35-38.

Муромцева 1985: Муромцева, О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. [Текст] / О. Г. Муромцева. – Харків: Вид-во при Харків. держ. ун-ті видавничого об'єднання “Вища школа”, 1985. – 152 с.

Олексенко 2005: Олексенко, В.П. Словотвірні категорії іменника: Монографія [Текст] / В. П. Олексенко. – Херсон: Айлант, 2005. – 336 с.

Русская грамматика 1980 (I): Русская граматика [Текст]. – М.: Наука, 1980. – Т.1. – 783 с.

Словотвір 1979: Словотвір сучасної української літературної мови [Текст]. – К.: Наукова думка, 1979. – 405 с.

В работе определен круг формантов, принимающих участие в образовании отглагольных существительных, описана функционально-семантическая дистрибуция транспозиционных словообразовательных формантов, выявлены основные закономерности и тенденции развития подсистемы отглагольных существительных с опредмеченным значением действия в современном украинском языке.

Ключевые слова: семантическая дистрибуция, словообразовательная категория опредмеченного действия, словообразовательный тип, формант, лексико-словообразовательное значение.

The number of formants which take part in verbal nouns formation is defined in the paper. The functional and semantic distribution of transpositional word-building formants is described. The main regularities and tendencies of verbal nouns' development with object meaning in the modern Ukrainian language are revealed.

Keywords: semantic distribution, word-formation category of object action, word-formation type, formant, lexical and word-formation meaning.

Надійшла до редакції 17 вересня 2010 року.

Оксана Меркулова

ББК 81.2 Укр-923

УДК 81'373.611(09)

ІМЕННИКИ З КОНФІКСОМ ПО-...-J(A) В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті подано опис розвитку дериваційних можливостей та схарактеризовано рівень продуктивності іменникового конфікса по-...-j(a), простежено динаміку функціонування лексико-словотвірних типів, утворених за допомогою аналізованого форманта, на різних етапах історії української мови.

Ключові слова: конфікс, формант, праслов'янська мова, давня руськоукраїнська мова, середньоукраїнська мова, нова українська мова.

Актуальність теми. Конфіксальні іменникові деривати з двокомпонентною морфемою по-...-j(a) в українському мовознавстві аналізувалися в межах студій над розвитком та функціонуванням лексико-словотвірних груп конфіксальної підсистеми українського субстантива від праслов'янського періоду [Меркулова 2006: 162-168] до середньо- та новоукраїнської мови [Меркулова 2000: 112-113; Меркулова 2007: 270-274; Воропай: 1998: 8-18; Воропай 2001]. Однак окремих робіт, у яких би був поданий опис історії становлення цього досить продуктивного іменникового афікса, а також досліджений розвиток його

дериваційних можливостей, дотепер не було. Такий стан справ і зумовив актуальність пропонованої статті та її мету — описати формування іменникових лексико-словотвірних типів із конфіксом **по-...-j(a)** від праслов'янської доби до сьогодення.

Праслов'янський **po*, **po-* пов'язаний чергуванням голосних із **pa-*; споріднене з лит. *pa-* “по-”, *ró-* “по-”, лтс. *pa* “під, через, пере-, на”, прус. *pa-* “по-”, *po-*, лат. *po-* “т.с., пере-”, авест. *pa-* “від, геть”, алб. *pa* “без, знову”, хет. *pē* “туди”, а також із більш віддаленими грецькими *ἀπό* “від”, *ἐπί* “на”, д.інд. *ápa* “геть, назад” *ápi* “теж, також; до цього”; частково пов'язане з і.е. **pos* “після, потім, слідом”, до якого зводиться й праслов'янське **rozďь* “пізній” (Ф III 292-293; ЕСУМ IV 465).

У праслов'янській мові структури з конфіксом ***po-...-ьje** служили для творення похідних зі значенням “місце, територія, розташована поблизу, біля того, що назване мотиватором”: **poberžьje* [Бернштейн 1974: 297] “узбережжя”; **rotorьje* [Німчук 1992: 108] “місце, територія біля моря”; **roboltьje* [Шульгач 1998: 215] від **bolto* “болото”.

Давньокієвські писемні пам'ятки документують значну кількість дериватів із формантом **по-...-ик**. Аналізований афікс брав участь в основному у творенні локативів, абстрактних та збірних назв.

1. З середини XI століття фіксується номен із семантикою *особи*, яка знаходиться поряд із тим, хто названий мотивувальним словом: *подружие* (1056-1057 СДЯ VI 542) “жінка, дружина; чоловік; подруга” (*дружь*).

2. Основну групу *n. collectiva* становлять назви *податків*, які збираються з того, що позначає вивідне слово. Наприклад: *полюдье* (1130 СлРЯ XVI 288) “податок, данина, яку збирали руські князі з підвладного населення, “людей”, щоденний об'їзд руськими князями з дружинами володінь з метою годування та збору данини з підвладного населення” (*люди*); *погородие* (XIII СДЯ VI 540) “данина з городів на користь єпископа й складалася з фіксованих сум” (*городь*); *почестье* (1150/XVI СлРЯ XV 196) “податок на честь князя” (*честь*). До збірних субстантивів належить також іменник *пособие* (XIII/XV XVII 201) “володіння; те, що належить кому-небудь” (*по собѣ*).

3. Найбільшу групу серед обстежених дериватів із цим формантом складають *nomina loci*.

Походження майже всіх типів конфіксальних утворень на **-ик** із просторовим значенням (виняток становлять словотвірні типи на **пере-...-ик**, **раз-...-ик**) пов'язане з ускладненням суфіксом **-ик** (**-ьк**) прийменниково-відмінкових сполук, що дають різну просторову орієнтацію (*между/межи, за, подь, на, при* та ін.) [Чекменева 1974: 12-13]. Це певною мірою зближує їхню історію з історією дериватів на **без-...-ик**, однак у подальшому розвиток співвіднесеності з прийменниково-відмінковими конструкціями до мотивації безпосередньо іменниками відбувається в них по-іншому. Зв'язок структур на **без-...-ик** з прийменниково-відмінковими формами послаблюється, натомість зростає співвіднесеність із вихідними іменниками. У похідних (як *nomina loci*, так і *nomina abstracta*), що мають у своїй структурі **по-...-ик**, зв'язок з прийменниково-відмінковими сполуками та безпосередньо з іменниками в давній руськоукраїнській мові зберігається [Там само 1974: 12-13].

Основне словотвірне значення конфіксальних локативів з **по-...-ик** — “місце, територія, розташована поблизу чогось або прилягає до чогось, названого мотивувальним словом”. Твірною базою для дериватів розгляданої семантичної групи служать здебільшого іменники або прийменниково-відмінкові сполуки.

Серед *n.loci* велику кількість становлять *географічні* найменування, утворені або від апелювативів, або від онімів, проте не виключена можливість їхньої деривації лексико-семантичним способом¹, наприклад: *поморие* (1057 СлРЯ XVII 28) “місцевість біля моря”; *вратишаста на Посулье* (к.ХІІ/бл.1425 ЛІ 6) “переславські землі вздовж річки Сули” (ЕСЛГНПУ 109); *и на подольи не сѣдяху людье. но на горѣ градъ же бѣ Киевъ* (1118/1377 ПВЛ 55) “підгір'я, низина на березі річки; підгірна частина міста”, пор. *долѣ* “внизу, вниз”, *доль* “низ”; *и ѡ(т)тоуда иде ... до Воробинь Подеснье Домогощъ* (к.ХІІ/бл.1425 ЛК 341) (*Десна*); *и тоу прислашася к нему. Чорни Клобоуци. и все Поросье* (393) “басейн річки Росі в південній частині давньої Полянської землі між Дніпром, Россою, Красною та верхів'ями Ірпеня й Тетерева” (див. ЕСЛГНПУ 109); *и да емоу рекъ и с Посемьемъ* (к.ХІІ/бл.1425 ЛК 332) “земля понад р. Сейм лівої притоки Десни й Лівой притоки Дніпра” (ЕСЛГНПУ 109); *Повольжик* (1216/ХІХ Ср II 1002) “землі на березі Волги”; *поселье* (1216/бл.1425 СлРЯ XVII 160) “село, селище” (*село, селити, поселитися*); *повѣтрие* “навітряна сторона” (1219/бл.1425 XV 156) (*вѣтрѣ*); *подворье* (1229/1270-1277 СДЯ VI 530) “будинок з двором та господарськими прибудовами; садиба” (*дворь*); *ты возми Галичь. а ѡзъ Понизье* (к.ХІІІ/бл.1425 ЛГВ 752) “територія в низовині” (*низъ* “низовина”); *Побожик* (1257 Ср III 216) “місцевість біля р. Південний Буг” (ЕСЛГНПУ 102).

4. До абстрактних номенів належать здебільшого полімотивовані деривати (з іменниковою, дієслівною або іменниково-займенниковою мотивацією).

4.1. Назви *процесів, дій*: *пособие* (1097 СлРЯ XVII 201) “допомога, сприяння” (*по собѣ, пособити* “допомогти”); *посилье* (1149 167) “підкріплення, допомога” (*сила, по силѣ*); *поборьк* (XII СДЯ VI 450) “те

¹ При топонімній деривації семантика словотвірних афіксів змінюється: якщо в загальних словах засоби словотвору завжди мають конкретні словотвірні значення, то в топонімії вони втрачають такі значення, перетворюючись на виразники топонімічності назв [див. Габрак 1999: 6].

саме”, пов’язане, очевидно, із засвідченим у XIV столітті іменником *борь* “боротьба, діяльність, спрямована на подолання чогось” (див. докладніше СДЯ I 298). Можливе також виведення розгляданого слова від префіксованого дієслова *побороти*, однак, за нашими даними, за таким мотиватором, що вперше фіксується джерелами XIII століття, були закріплені інші значення — “поборотися, захистити когось; здолати, перемогти”; *пожитие* (XII VI 567) “життя, спосіб життя” (*жити*; *пожити* “прожити”); *подѣлие* (1296 561) “заняття, обов’язок, справа, робота, виконувані після головної справи, обов’язків” (*дѣло*, *дѣлати*). До цієї групи належить також іменник, у структурі якого наявний конфікс *по-...-(е)ник*, наприклад: *помѣжение* (XIII/XIV-XV СлРЯ XVII 8) “порух (брів), нахмурювання”, пор. *мѣжити* “прикривати очі” (XI/XVI IX 145).

4.2. *Стан середовища, людини*, подібний до того, що називає тверде слово, позначають утворення *порядие* (XI СлРЯ XVII 146) “порядок, послідовність”, пор. *рядь* “порядок”, *по ряду* “один за одним, по порядку” (1056 Ср III 239) та *повѣтрие* (XI СлРЯ XV 155) “попутний вітер”.

У *середньо-* та *новоукраїнській мові* конфікс *по-...-ј(а)* нарощує продуктивність у межах відомих за давньокиївської доби лексико-словотвірних груп конфіксальних локативів, абстрактних та збірних найменувань.

1. Назви *осіб* представлені поодинокими утвореннями. З XVII століття фіксується давній дериват *подруже* (XVII МагГимч II 140) “жінка, дружина; чоловік; подруга”, *подружєся* (СУМ VI 758) “чоловік та дружина; шлюбна пара”.

З XV століття натрапляємо на дериват, що позначає *сукупність осіб, тварин чи рослин*: *неприятелемъ людского поколѣнья зъѣднано было* (1433 Роз 120) від *колѣно* “рід, покоління в родоводі”, *поколѣння* (СУМ VII 35) “сукупність родичів однакового ступеня спорідненості щодо спільного предка; потомство тварин або рослин; плем’я, рід або родина; люди близького віку, що живуть в один період часу”.

2. З XVI століття вперше фіксується *збірне* найменування на позначення *сукупності тварин*, наприклад: *стада сверць дати пя(т)на(д)цать поголо(в)я* (1571 ВолГр 134) “загальна кількість голів худоби в господарстві, області, країні; загальна кількість яких-небудь тварин на певній території”, *поголів’я* (СУМ VI 718) “те саме”.

3. Окремі назви *предметів*, за нашими даними, з’являються в сучасній українській мові: *поліччя* (Гр III 284; СУМ VII 71) “портрет; фотографія”; *погруддя* (СУМ VI 725) “скульптурне зображення верхньої частини людського тіла (по груди або по пояс)”.

4. В обстежених джерелах середньоукраїнської мови не знаходимо нових слів на позначення *одиниць оподаткування*, функціонує лише успадкований з мови попереднього періоду іменник із семантикою сукупності *полюдьє*: *село Корчичи, и зе всими доходы, и зъ данью и зъ полюдьемъ* (1401 ССУМ II 189). Полюддям називалися також спеціальні корми, що давалися “іздокам” (див. АЛМ II XIX-XX), пор.: *тыи данники дають намъ дани толко полтретя ведра меду и осмь ведеръ полюдьє* (1499 12). У сучасній українській мові цей субстантив зберіг первинне значення й перейшов до розряду історизмів: *полюддя* (СУМ VII 106) “у стародавній Русі — збирання князем з дружиною або його представниками данини з підлеглого населення”. Семантику збірності має також іменник *позадде* (2000 СЗГ II 63) “побиті зерна під час молотьби ціпом”, “залишки, позадь” (2005 СГГ 146).

5. Найбільшу групу серед обстежених дериватів із цим формантом складають *n.loci*.

Середньоукраїнська мова зберегла словотвірний тип назв *місьць, територій*, які розташовані поблизу чогось або які прилягають до чогось, названого мотивувальним словом. У розгляданих пам’ятках функціонують такі найменування, котрі вживалися в пам’ятках давньої руськоукраїнської мови, наприклад: *або якоє подвор’я* (XIV УЛ XIV-XVI 31); *У вежи воротной при земли, на помосте... затишно, але небезпечно* (1552 АрхЮЗР I/7 92) (*мост*), пор. давній *помостиѣ* (1136 Ср II 1168) “узбережжя річки Мсти” та ін.

Засвідчено й утворення, не спостережені в досліджених пам’ятках попереднього періоду, а саме: *брали ксмы ис подымья по колодѣ вовса* (1386-1418 Роз 35) “дім з пічною трубою, селянське тягло”, пор. польське *rodynie*. Пізніше слово “подимья” стало вживатися в ширшому значенні “дими, частини служб та дворищ, а також окремі хутори, здебільшого в північно-східних областях Литовської держави” (див. АЛМ II XIX): *И мы ему ... шестьдесят подымей дали зъ ихъ землями паиными* (1500 АЛМ II 62); *Такожъ слюбѣемъ о Коломью и о Снатинъ и о Покѣтьє* (1395 П 126), пор. праслов. *кѣтъ*, спор. з гр. кацлї “вигин, поворот” (ЕСУМ III 162), пор. *покуття* (СУМ VII 57) “в українській селянській хаті – куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього”; *погорье* (1451 ССУМ II 162) “височина, узгір’я” (*гора*); *о Порече, въ Слонимскомъ повѣтѣ* (1495 АЛМ I 61) “село біля ріки” (*рѣка*); *Має(т)но(ст), которую при собе мели, ве(з)ли (с) Поле(с)я* (АКЖ 1611 70) (*лесь*); *и отъ тово помѣстве ево запусѣло* (1649 АЮЗР III 38) “садиба” (*мѣсто*); *в Виницѣ на По(д)нѣстрѣ* (1740 Лѣт.кр 227) (*Днѣстр*, *по Днѣстру* > *Поднѣстриѣ* > *Поднѣстра* > *Поднѣстра*). У писемних джерелах середньоукраїнської мови натрапляємо також на локатив з формантом *по-...-енъє*: *поставиль себѣ для крѣпчайшой оборони зъ пограниченемъ якимъ* (1720 О войнѣ 83).

Пізно фіксуються праслов’янські назви територій, а саме *помор’я* (1930 ТТ 136) та *побережєся* (1894 УмСп II 126; СУМ VI 610). У сучасній українській мові основна кількість успадкованих давніх іменників із конфіксом *по-...-ј(а)* зберегла своє значення: *Подністрия* (Гр III 242) “Подністрянщина”; *погір’я* (УРС 1926 578) “схил гори”; *поділля* (1926 ПУРС 173) “низинна місцевість”, *пудольє* (2000 СЗГ II 102) “місце, де була

хата”; *Подесення* (1926 ПУРС 173); *Полісся* (177); *подвір’я* (СУМ VI 737) “обнесена огорожею або оточена будівлями ділянка землі коло хати, дому і т.ін.”; *пудвир’є* (2000 СЗГ II 99) “місце, де була хата”; *поріччя* (СУМ VII 263) “місцевість уздовж течії річки”.

Порівняно невелику кількість становлять нові утворення: *подення* (Гр III 239) “місце на току для складання хліба в скирди (дно), “вимощене місце для складання сіна в екіпаж” (2005 СБГ 437), пор. *подин’и* (2005 СГГ 145) “рівнинна місцевість у горах”; *пониззя* (1918 Дубр 247) “низинна місцевість”; *пограниччя* (СУМ VI 722) “місцевість біля кордону”; *Подніпров’я* (1998 Янко 6) від *Дніпро*, *дніпровий*; *позаддє* (2000 СЗГ II 63) “побиті зерна під час молотьби ціпом”; “залишки, позадь” (2005 СГГ 146); *поконечє* (2005 СБГ 441) “край поля, ниви, городу, який не засівається”.

З-поміж виявлених локативних субстантивів натрапляємо на назву *частини тіла людини* — *полич’и* (2005 СГГ 148) “обличчя”.

5. *Абстрактних* номенів, зафіксованих у пам’ятках української мови XIV–XXI століть, небагато.

5.1. *Стан середовища, людини*, подібний до того, що називає тверде слово, позначають нечисленні десубстантиви, а саме: *не будучи хо(р) и причини не маючи за повєтриє(м)* (1584 АКЖМУ 94) “хвороба, пошесть”, пор. *повітря* (СУМ VI 677) “невидима газоподібна речовина, яка оточує земну кулю і якою дихають люди і тварини; вільний простір навколо землі; вітер, вихор”. З XVIII століття фіксується іменник *похмілля*: *Они-то [плотські думки], в нас вкоренившись, называются сами з похмѣля ... висиплялися* (п.пол.XVIII О войнѣ 119) (*хмѣль*); *похмілля* (СУМ VII 451) “погане самопочуття, нездужання після пияцтва”.

Новими є засвідчені в лексикографічних джерелах XX століття іменники *помір’я* (УРС 1926 594) “епідемія” (*мор*); *поліття* (1918 ІвШум 187) “стан погоди літом”, “сприятливі умови, сприятлива погода; урожайне літо” (СУМ VII 83).

5.2. Назви *процесів, дій* перейшли з мови попереднього періоду, а саме: *пожытьє* (старопольське *rożycie*) (1499 ССУМ II 173) “взаємини, стосунки”; *подѣлье* — *подѣлие, наддѣланіє* (др.пол.XVII Житецький 65). Новотворів небагато, наприклад: *подружєся* (СУМ VI 758) “подружнє життя”; *поснів’я* (VII 356) “спів”, *похмілля* (2000 СЗГ II 79) “повторна випивка для пияцтва; гостювання після весілля”.

З кінця XVIII століття фіксується *абстракт повѣрье* (1769–1771 Ск I 161) “перекази, легенди, в основі яких лежать своєрідні народні уявлення про зв’язки між явищами навколишнього світу і долею людини” (*вѣра, вѣрити, повѣрити*). У сучасній українській мові цей іменник функціонує в тому ж значенні: *повір’я* (СУМ VI 74).

5.3. Найменуваннями *часових проміжків, що тривають під час або після того, що позначене мотивувальним словом*, виступають десубстантиви *повечір’я* (СУМ VI 645) “вечір”; *пообіддя* (VII 170) “пора дня після обіду” (*по обіді, обід*); *порання* (248) “рання, ранкова пора”; *за н’ять років Помайдання розвічилися це робити* [Яворівський 2010] “час після Помаранчевої революції”.

Таким чином, конфікс *по-...-ј(а)*, приєднуючись здебільшого до іменникових основ (зрідка деривати мотивовані іншими частинами мови — *пособие, пожитие, подѣлие, похмілля, поснів’я*), на сьогодні закріпив за собою ключову функцію — участь у творенні *локативних* найменувань (**roberzъje, поморіє, Подесньє, побережєся, подвір’я, пограниччя, полич’и* “обличчя”), котрі мають субстантивну природу. *Абстракти* протягом усіх періодів розвитку української мови представлені меншою групою іменників і є головню назвами опредметненої дії та стану (*поборьк, помѣжение* “порух (брів), нахмурювання”, *повѣтриє, поліття* “стан погоди влітку”). У джерелах XX століття документуються нечисленні *темпоральні* номени (*повечір’я, пообіддя, порання*). Участь конфікса *по-...-ј(а)* в деривуванні невеликої кількості *збірних* іменників є залишком однієї з первинних функцій праслов’янського суфікса *-ъј(є)* — продукування п.collectiva [див. докладніше Мартынов 1973: 24]. Представлені збірні субстантиви є в основному давніми назвами податків (*полюдьє* “податок, данина, яку збирали руські князі з підвладного населення, “людей””, *погородіє* “данина з городів на користь єпископа й складалася з фіксованих сум”, *почестьє* “податок на честь князя”), хоч інколи трапляються назви сукупностей істот чи речовини (*покоління, поголів’я, позаддє* “побиті зерна під час молотьби ціпом”). Перший і, за нашими даними, єдиний номен *особи* з формантом *по-...-ј(а)* фіксується в пам’ятках давньоруськоукраїнської мови й функціонує в сучасній мові (*подружіє, подружєся* “жінка, дружина; чоловік; подруга; шлюбна пара”). Спорадично засвідчені найменування предметів, котрі документуються в сучасних джерелах (*поличчя* “погруддя”, *погруддя*).

Література

- Бернштейн 1974: Бернштейн, С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков: Чередования. Именные основы [Текст] / С. Б. Бернштейн. — М.: Наука, 1974. — 378с. — 4100 пр. — Бібліогр.: с. 323–334
- Воропай 1998: Воропай, С. В. Конфіксальні поміна loci в сучасній українській мові [Текст] / С. В. Воропай // Філологічні науки. — Суми: СДПН, 1998. — С. 8 – 18. — Бібліогр.: с.17–18.
- Воропай 2001: Воропай, С. В. Система конфіксального творення іменників в українській мові XIX – XX століть [Текст] / С. В. Воропай : дис. ...канд.філол.наук : 10.02.01 / Запорізький державний університет. — Запоріжжя, 2001. — 248с. — Бібліогр.: с.166–209.

- Габорака 1999: Габорака, М. М. Семантико-словотвірні типи ойконімів Прикарпаття (ХІІ-ХХ ст.) [Текст] / М. М. Габорака : автореф. дис... канд. філол. Наук : 10.02.01. — Івано-Франківськ, 1999. — 17с.
- Мартинов 1973: Мартинов, В.В. Праславянская и балто-славянская деривация имен [Текст] / В. В. Мартинов. — Минск: Наука і техника, 1973. — 58с. — Бібліогр. с.53-57. — 1000 прим.
- Меркулова 2000: Меркулова, О. В. Конфіксальні іменники з препозитивним компонентом *по-* в середньоукраїнській мові ХVІ-ХVІІ ст. [Текст] / О. В. Меркулова // Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки. — 2000. — №1. — С.112-113. — Бібліогр. с. 113.
- Меркулова 2006: Меркулова, О. В. Конфіксальні іменники з постпозитивним елементом *-ьj(e)* у праслов'янській мові [Текст] / О. В. Меркулова // Вісник Запорізького національного університету. Серія: Філологія. — 2006. — №2. — С. 162-168. — Бібліогр. с. 166-168
- Меркулова 2007: Меркулова, О. В. Конфіксальні поміна іосі в українській мові ХІ-ХVІІІ століть [Текст] / О. В. Меркулова // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка. Філологія. — Вип. ХV-ХVІІІ. — Івано-Франківськ, 2007. — С.270-274. — Бібліогр. с. 273-274.
- Німчук 1992: Німчук, В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови [Текст] / В. В. Німчук. — К.: Наукова думка, 1992. — 415с. — Бібліогр. с. 402-412. — 1500 прим.
- Чекменева 1974: Чекменёва, С. Х. Развитие именной конфикации в русском языке (на материале имен существительных с конечным элементом *-ие (-ье)*) [Текст] / С. Х. Чекменёва : автореф. дисс... канд. филол. наук : 10.02.01 / Казанский государственный университет. — Казань, 1974. — 19с.
- Шульгач 1998: Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції) [Текст] / В. П. Шульгач. — К., 1998. — 368с. — 300 прим. — ISBN 966-02-0431-0. — Бібліогр. с. 325-358.

Джерела

- АКЖ 1611 Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року [Текст] / Підгот. до вид.: А.М. Матвієнко, В.М. Мойсієнко. Відповід. ред. член-кор. НАН України, доктор філол. наук В.В. Німчук. — Житомир, 2002. — 390с. — 450 прим. — ISBN 966-655-023-7.
- АКЖМУ Актова книга житомирського міського уряду к. ХVІ ст. (1582-1588pp) [Текст] / Підгот. до вид. М.К. Бойчук. — К.: Наукова думка, 1965. — 190с. — 500 прим. — ISBN 966-655-120-9.
- АЛМ Акты литовской метрики. Собраны заслуженным профессором Императорского Варшавского университета Ф.И. Леонтовичемъ. — Варшава: Типография Варшавского учебного округа, 1896. Вып.1,2.
- АрхЮЗР Архивъ югозападной Россіи, издаваемый временною комиссіею для разбора древнихъ актовъ, высочайше учрежденною при Киевскомъ Военномъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторѣ. — Т.1-12. — К, 1859-1914.
- АЮЗР Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной Рооссіи, собранные и изданные Археологическою комиссіею. — СПб: Въ типографіи П.А. Кулиша, 1861. — Т.1-8.
- ВолГр Волинські грамоти ХVІ ст. [Текст] / Упор. В.Б. Задорожний, А.М. Матвієнко. — К.: Наукова думка, 1995. — 245с. — 500 прим. — ISBN 5-12-002494-3.
- Гр Словарь української мови. Зібрала редакція журналу “Киевская старина”. Упорядкував з дод. власного матеріалу Б.Грінченко. Т.1-4. — К., 1907-1909.
- Дубр Дубровський В. Словник московсько-український. — К.: Рідна мова, 1918. — 542 с.
- ЕСЛГНПУ Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі [Текст] / І.М. Желєзняк, А.П. Корєпанова, Л.Т. Масєнко, О.С. Стрижак. — К.: Наукова думка, 1984. — 254с. — 1200 прим.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови: У 7 томах. — К.: Наукова думка, 1982-2003. — Т.1-4. — ISBN 966-00-0816-3.
- Житецький Житецький П. Словарь книжной малорусской рѣчи. Рукописи ХVІІ віка. — Київ: Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицького, 1988. — 104с.
- ІвШум Російсько-український словник / С. Іваницький і Ф.Шумлянський. — К.: Обереги, 2006. — 528 с — (Сер. «Abecedarium»). — ISBN 966-513-096-X. — 10000 прим.
- Лѣт.кр Лѣтопись краткій о(т) початкѣ великороссійски(х) и про(т)чихъ кнзей и монархові, хто в которомъ годѣ имѣль прѣль великороссійского кнжнія, и хто в Малой Росіи былъ гетмано(м) в которомъ годѣ, и что в тѣхъ годахъ дѣялося // Гісторія... Г.Граб'янки. Лѣтопись краткій... / Упор. В.М. Мойсієнко. — Житомир, 2001. — С. 175-253. — ISBN 966-7057-97-6.
- ЛГВ Галицько-Волинський літопис // Полное собрание русских летописей. Ипатьевская летопись [Текст]. — М.: Изд-во восточной литературы, 1962. — Т. II. — С. 715-938.
- ЛІ Полное собрание русских летописей. — М.: Изд-во восточной литературы, 1962. — Т.2: Ипатьевская летопись [Текст]. — 373с.
- ЛК Київський літопис // Полное собрание русских летописей. — М.: Изд-во восточной литературы, 1962. — Т.2: Ипатьевская летопись [Текст]. — С.284-708.

- МатТимч Тимченко Є. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV-XVIII с. Кн.1, 2. / Підгот. до вид. В.В. Німчук та Г.І. Лиса. —Київ–Нью-Йорк, 2002-2003. — 1000 прим. — ISBN 966-7552-25-6.
- О войнѣ Повѣсть о козацкой зъ поляками войнѣ, чрезъ Зѣновія Богдана Хмелницкаго // Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII-мъ вѣкѣ. Составилъ Самоиль Величко, бывшій канцеляристъ канцеляріи Войска запорожскаго, 1720. Издано Временною комиссією для разбора древнихъ актовъ.—Київ, 1864.—Т.4.—С.1-84.
- П Грамоти XIV ст. [Текст] / Упор., вст. стаття, коментарі і словники-покажчики М.М. Пешак. — К.: Наукова думка, 1974. —255с. — 1200 прим.
- ПВЛ Повесть временних літ за Лаврентіївським списком // Полное собрание русских летописей. — М.: Изд-во восточной литературы, 1962. —Т.1: Лаврентьевская и Суздальская летописи по академическому списку [Текст].
- ПУРС Савченко Л. Практичний українсько-російський словник. — К.: Книгоспілка, 1926. — 272 с.
- Роз Проф. Вол. Розов. Українські грамоти. —К., 1928. —Том I: XIV в. і перша половина XV в. — 260, 83с.
- СДЯ Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.) в 10 томах. Гл. ред. член-корреспондент АН СССР Р.И. Аванесов. —М.: Русский язык, 1988-2001. —Т.1-6. — ISBN 5-200-00049-1.
- СБГ Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. — Чернівці: Рута, 2005. — 688с. —1000 прим. — ISBN 978-966-2125-15.
- СГГ Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). —Ужгород, 2005. —266с. —300 прим. — ISBN 966-7400-09-3.
- СЗГ Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. У 2-х томах. — Луцьк: Редакційно-видавничий відділ “Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000. — 300 прим. — ISBN 966-600-007-5.
- Ск Скворода Г. Повне зібрання творів у двох томах. —К., 1973. —5000 прим.
- СлРЯ Словарь русского языка XI-XVII ст. Вып.1-24. —М, 1974-2001. — ISBN 5-02-033870-2.
- Ср Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. —СПб, 1843-1912. — Т.1-3.
- ССУМ Словник староукраїнської мови XIV-XVст. —К.: Наукова думка, 1977-1978. —Т. 1-2.
- СУМ Словник української мови. Т.1-11. — К., 1970-1980. — 26150 прим.
- УЛ XIV-XVI Українська література XIV-XVI століть. —К.: Наукова думка, 1988. —597с. —10000 прим.
- УмСп Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український: У 4 т. — Львів: Друкарня тов. ім. Шевченка, 1893 – 1898.
- УРС 1926 Ніковський А. Українсько-російський словник. —К.: Вид-во “Торно”, 1926. —864 с.
- Яворівський Володимир Яворівський Про білу фату, білі колготи та білі рукавички // <http://www.pravda.com.ua/columns/2010/03/12/4857329/>
- Янко Янко М.П. Топонімічний словник України: Словник-довічник. —К.: Знання 1998.—432с. —450 прим. — ISBN 5-7707-9443-7.

*В статтє рассмотрено развитие деривационных возможностей и уровень продуктивности именного конфикса **но-...-j(a)**, прослежено динамику функционирования лексико-словообразовательных типов, образованных с помощью анализированного форманта, на разных этапах истории украинского языка.*

Ключевые слова: конфикс, формант, праславянский язык, древний русскоукраинский язык, среднеукраинский язык, новый украинский язык.

*The scientific article investigates the development of derivative potential and level of noun's confix **no-...-j(a)** efficiency. The author observes the dynamics of lexical and wordbuilding groups' functioning (which are formed with analysed formant) at the different stages of Ukrainian language history.*

Keywords: confix, formant, Pre-Slavonic language, ancient Russian and Ukrainian language, middle Ukrainian language, modern Ukrainian language.

Надійшла до редакції 22 вересня 2010 року.

Анатолій Нелюба

ББК 81.2Укр-2

УДК 811.161.2'373.611

**ПРИХОВАНА ЕКОНОМІЯ В СЛОВОТВІРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(НАЙЗАГАЛЬНІШІ ЗАУВАГИ)**

Заощадливість словотвірних процесів в українській мові виявляється в формальній (експліцитній) і прихованій-системній (імпліцитній) економії. Імпліцитна економія тримається на чітко виражених